

فساد در صنعت نفت و گاز نیجریه

دکتر پی. ای. دونوا^۱
دکتر سی. او. مگبیم^۲
او. ام. جولیوس^۳
مترجم: آیت باقری باباکندی^۴

چکیده

این مقاله، فساد در صنعت نفت و گاز را به عنوان پیامد رشد اقتصادی مورد بررسی قرار می‌دهد. روش تحقیق کتابخانه‌ای، روشی است که برای این مطالعه انتخاب شده است. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد سطح فساد در نیجریه تأثیر مهمی بر رشد اقتصادی دارد، بدین معنا که اقتصاد بدون ناپردباری مطلق در مقابل فساد نمی‌تواند رشد سریع داشته باشد. این مطالعه به این نتیجه منتهی شد که به رغم تلاش‌های کمیسیون مستقل مبارزه با اقدامات آلوده به فساد و کمیسیون مبارزه با جرائم اقتصادی و مالی مشکل فساد در اقتصاد نیجریه همچنان پابرجاست و بنابراین توصیه می‌کند که همه اموال غارت‌شده‌ی عمومی باید به شکل دقیق مورد رسیدگی قرار گیرد و مجرمان محکوم شده، مورد پیگرد قانونی قرار گیرند و اموال غارت‌شده با همان ارزشی که در زمان دزدیده شدن داشتند، بازگردانده شوند.

واژگان کلیدی: فساد، صنعت نفت و گاز، رشد اقتصادی

1 - P.A.Donwa,PHD
2 - C.O.Mabame,PH
3 - O.M.Julius

۴ - کارشناس مرکز مطالعات، پژوهش‌های سلامت اداری و مبارزه با فساد سازمان بازرسی

مقدمه

یکی از بزرگ‌ترین تهدیدها برای توسعه اقتصادی و سیاسی هرملتی، فساد است. فساد به عنوان یکی از موانع عمده بر سر راه رشد و توسعه سریع اقتصاد نیجریه، شناسایی شده است. فساد، حکمرانی خوب را تضعیف می‌کند، باعث انحرافات اساسی در سیاست‌گذاری عمومی می‌شود، منجر به سوءاستفاده از منابع می‌شود، به توسعه‌ی بخش خصوصی و عمومی آسیب می‌زند و به ویژه، فقرا را رنجور می‌سازد. همچنین گفته می‌شود که در نتیجه اثرات منفی فساد بر توسعه، دولت نیجریه و سازمان‌های بین‌المللی در جست‌وجوی راه‌حلی برای نحوه مبارزه با این خطر هستند. پژوهشگران بر آنند که ارتکاب اقدامات آلوده به فساد در نیجریه از زمان پیش از استعمار تا عصر استعمار و از زمان استقلال تا حال حاضر انجام می‌شده است. فساد یک رویه قدیمی است که سابقه‌ی آن به عصر قبل از کتاب مقدس برمی‌گردد و در تمدن‌های قدیمی کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه، خود را نمایان می‌کند. فساد یک بیماری است که باعث از بین رفتن رشد سیاسی، فرهنگی و اقتصادی هر کشوری می‌شود و کارکرد ارگان‌های مختلف حکومتی را نابود می‌سازد.

ظهور مدیریت دولتی و کشف نفت و گاز طبیعی دو رویداد مهمی بود که منجر به مجموعه‌ای از اقدامات آلوده به فساد گردید. فساد، پول برنامه‌ها و خدمات اجتماعی را از طریق رشوه‌خواری، پورسانت‌ها و قیمت‌گذاری کاذب^۱ قراردادهای پروژه‌های عمومی به غارت می‌برد، همچنین بذر بحران‌هایی را می‌کارد که باعث برخی از بزرگ‌ترین خطرات برای امنیت ملت می‌شود.

سطح فساد و رواج حکمرانی ضعیف در سیستم نیجریه هنوز بالاست گرچه تلاش‌های بسیار زیادی از سوی کمیسیون مستقل مبارزه با اقدامات آلوده به فساد، کمیسیون مبارزه با جرائم اقتصادی و مالی، سازمان شفافیت بین‌الملل، بانک جهانی و بسیاری از سازمان‌های دیگر برای کاهش آن صورت گرفته است.

باگبو و آتیمیا تأکید دارند که از زمانی شرکت رویال داچ شل در سال ۱۹۵۶ نفت را در دلتای نیجر و به طور دقیق‌تر در منطقه آلوبیری واقع در ایالت بایلسا کشف کرد، صنعت نفت از منازعات سیاسی و اقتصادی صدمه دیده است که این مسأله عمدتاً ناشی از سابقه طولانی رژیم‌های نظامی فاسد و همدستی شرکت‌های چندملیتی مخصوصاً شرکت رویال داچ شل بوده است.

ریبائو اعتقاد دارد که سابقه فساد در نیجریه شدیداً ریشه در بیش از ۲۹ سال حکومت نظامی و بیش از ۴۶

سال از حاکمیت آن‌ها از سال ۱۹۶۰ دارد. به گفته وی رژیم‌های نظامی پی‌درپی، حاکمیت قانون را مقهور خود ساختند، سرکشی^۱ را تسهیل کردند، خزانه عمومی را به غارت بردند، نهادهای عمومی و آزادی بیان را سر بریدند و فرهنگ پنهان‌کاری و ابهام‌گویی در اداره کسب‌وکار دولتی را بنیان نهادند. نتیجه آن، ناامنی‌های عمومی، مدیریت اقتصادی ضعیف، سوءاستفاده از حقوق بشر، منازعات قومی و فرار سرمایه‌ها بود.

اگرچه مطالعات قبلی نگاهی به مسأله فساد در نیجریه داشتند با این حال هیچ‌یک از آن‌ها بر روی فساد در صنعت نفت و گاز متمرکز نبودند از این رو نیاز به چنین مطالعه‌ای احساس می‌شد.

تمرکز این مقاله بر روی فساد در صنعت نفت و گاز است در عین حال، وجود فساد در سایر ابعاد نهادهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، مذهبی و دانشگاهی و فساد در خدمات و...، ماهیت، انواع، پیامدهای آن و تلاش‌های صورت گرفته در راستای کاهش فساد در بخش نفت و گاز نیجریه را مدنظر قرار می‌دهد.

بررسی ادبیات

چارچوب مفهومی

فساد به عنوان عمل استفاده از منصب عمومی برای به دست آوردن منافع خصوصی، فریبکاری برای سود شخصی، استفاده نادرست از قدرت برای سود شخصی؛ انحراف و بی‌خلاقیت افراطی تعریف می‌شود. این امر بر سوءاستفاده از نقش‌های^۲ عمومی یا منابع یا استفاده از آشکال نامشروع قدرت و نفوذ سیاسی توسط طرف‌های عمومی و خصوصی دلالت دارد.

لاوال و ویکتور استدلال می‌کنند که فساد از بزرگ‌ترین مشکلات نیجریه می‌باشد و سم مهلکی برای حکمرانی خوب است که همواره برای شهروندان نیجریه، تبلور فقر و ویرانگر و ماندگار بوده است. این امر نتیجه این واقعیت است که پولی که انتظار می‌رود برای نیازها و زیرساخت‌های اجتماعی به منظور ایجاد توسعه هزینه شود، در بین اقلیت مرفهی دست‌به‌دست می‌شود و سپس از چرخه سرمایه‌گذاری خارج می‌گردد. فساد مستلزم انجام تعاملات اضافی و البته نادرست با هدف تغییر روند عادی امور و دست‌کاری داورها و جایگاه‌های

1 - wanton

2 - roles

اعتماد^۱ است. این مسأله مستلزم دست یازیدن به اعمال غیررسمی، فراقانونی یا غیرقانونی برای تسهیل امور می‌باشد. مباحث عمومی در نیجریه اخیراً بر افزایش نرخ فساد ناشی از برنامه‌ریزی و اجرای نادرست وجوه عمومی در برخی از کشورهای در حال توسعه از جمله در نیجریه متمرکز است که به نوبه‌ی خود باعث کاهش سطح رشد اقتصادی می‌شود. فساد به‌عنوان جنونی سیری ناپذیر برای کسب ثروت یا مزایای غیرقانونی، غیراخلاقی و اغلب جنایی به‌وسیله افرادی است که انگیزه اصلی آن‌ها خودخواهی و خودبزرگ‌بینی و البته همراه با نتایج منفی برای بقیه جامعه است. روزیندا فساد در آفریقا را به‌عنوان مشکل انحراف همیشگی از استانداردها و هنجارهای پذیرفته‌شده‌ای در نظر می‌گیرد که توسط مقامات عمومی و طرف‌هایی که باهم روابط متقابل دارند، انجام می‌پذیرد.

ویژگی‌ها و مشخصه‌های فساد در صنعت نفت و گاز

یک تحلیل انتقادی در صنعت به‌ویژه در نیجریه آشکار خواهد کرد که چقدر این صنعت در مقابل فساد آسیب‌پذیر است. بنا به گفته مک پرسون و مک سیاریا از بین این مشخصه‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره داشت:

حجم معاملات

نفت، تجارت بسیار بزرگی است چراکه حجم دلارها (نایرا) [واحد پول نیجریه] در این صنعت، رقم کلانی است. فقط بخش بسیار اندکی از حجم معاملات بخش نفت می‌تواند مبالغ پولی بسیار کلانی را شامل شود و وسوسه بسیار برای فساد ایجاد کند. آنچه اهمیت زیادی دارد این‌که آن‌ها چنان کوچک و ریز هستند که کشف فساد را با مشکل مواجه می‌کند و بدین ترتیب بر وسوسه‌انگیز بودن آن می‌افزاید.

رانت‌ها

کمتر صنعتی می‌تواند به‌پای صنعت نفت از نظر تولید میزان رانت برسد. عمدتاً به‌دلیل ویژگی انحصار چندجانبه^۲، قیمت‌ها به‌شدت از هزینه‌ها بالاتر است. قیمت متوسط یک بشکه نفت خام در بازارهای بین‌المللی در سال ۲۰۰۶ به‌طور متوسط ۶۵ تا ۷۵ دلار بوده درحالی‌که هزینه متوسط تولید هر بشکه در خاورمیانه

۱ - positions of trust یا جایگاه‌های اعتماد به معنای شغل یا موقعیتی است که در آن فرد از مسئولیت‌ها و قدرت فراوانی برخوردار است. م
 ۲ - انحصار چندجانبه یا oligopolistic گونه‌ای از ساختار بازار است و به وضعیتی گفته می‌شود که در آن تعداد فروشندگان (خریداران) بیش از واحد باشد و همچنین تعداد آن‌ها آن قدر زیاد نباشد که رفتار هریک در مورد تعیین قیمت و مقدار، بر سود دیگران تأثیرگذار نباشد. م

۴ تا ۵ دلار، در خلیج مکزیک ۱۲ دلار و در دریای شمال ۱۵ دلار بود. این اعداد مابه‌التفاوت سود ۵۰ تا ۷۰ درصد را نشان می‌دهد، و این، یعنی خطر یک فساد آشکار.

تمرکز جریان درآمدها

به دلیل وجود تعداد اندک مالیات دهندگان که عمدتاً خارجی هستند تا داخلی، درآمدهای نفتی به سمت دولت سرازیر شده و متمرکز می‌شود. در این اوضاع، پاسخ‌گویی نهادهای دولتی به مردم با دریافت جریان درآمدها، محدود می‌شود. دغدغه عموم مردم به ویژه چالش‌های مربوط به حساب‌کشی درمورد استفاده از این درآمدها، نادیده انگاشته می‌شود. افزون بر این، با توجه به مقیاس درآمدها، برای مقامات دولتی کار سختی نیست که به تطمیع یا تهدید کسانی پردازند که رفتارشان را با چالش مواجه می‌کنند.

پیچیدگی

صنعت نفت به لحاظ فنی و ساختاری پیچیده است و حتی ترتیبات حقوقی و مالی حاکم بر جریان درآمدها پیچیده‌تر هم هست. این امر، راه را برای کسانی هموار می‌کند که درصد دستکاری جریان درآمدها برای اهداف سیاسی یا سود شخصی و پنهان نمودن فعالیت‌هایشان هستند.

انحصارهای طبیعی

حجم عظیم صنعت نفت و گاز و زیرساخت‌های پشتیبانی‌کننده آن، اغلب به انحصارهای طبیعی در بخش‌هایی نظیر حمل‌ونقل و خط لوله‌گذاری منجر می‌شود. کنترل انحصاری، فرصت‌هایی را برای سوءاستفاده‌های فسادآلود از طریق کنترل دلبخواهانه‌ی راه‌های دسترسی و از طریق دریافت وجوه یا هزینه‌های رفت‌وآمد ایجاد می‌کند.

اهمیت راهبردی

صنعت نفت در سطح جهانی، دارای اهمیتی راهبردی محسوب می‌شود. از نظر کشورهای تولیدکننده، نفت یکی از «قله‌های فرماندهی»^۱ در اقتصاد است، و این استدلالی است که برای دخالت گسترده دولت در این بخش مورد استفاده قرار می‌گیرد. طیف دخالت دولت از مالکیت منابع از طریق تدوین سیاست‌ها، قانون‌گذاری و کنترل دسترسی به زیرساخت‌ها و تنظیم عملیات تا تأسیس شرکت‌های ملی نفت را شامل

می‌شود. هریک از این حوزه‌های دخالت دولت می‌تواند فرصت‌های بی‌شماری را برای فساد پدید آورد. به دلیل رابطه‌ی بین عرضه و تقاضا بین کشورهای مصرف‌کننده نفت (که عمدتاً کشورهای توسعه‌یافته هستند) و کشورهای تولیدکننده نفت (که عمدتاً کشورهای درحال توسعه هستند)، کشورهای گروه اول درصدد خارج کردن تأمین عرضه نفت از دست کشورهای تولیدکننده و حمایت از اقدامات آلوده به فساد در کشورهای یادشده هستند. آن‌ها حتی وقتی می‌بینند فساد در کشورهای تولیدکننده نفت، چهار دست و پا راه می‌رود، مادامی‌که عرضه مستمر و مداوم مورد نظرشان تأمین می‌شود، چشم خود را بر آن می‌بندند و از انواع اهرم‌های سیاسی، اقتصادی و نظامی برای تحت تأثیر قرار دادن اقدامات آلوده به فساد یا نفوذ بر کشورهای درحال توسعه و دولت‌های آن‌ها بهره می‌برند.

تبعات تسری‌یابنده

فساد در بخش ثروتمند و قدرتمند صنعت نفت می‌تواند تبعات منفی تسری‌یاب خود را نه تنها بر دولت بلکه بر کل اقتصاد در پی داشته باشد.

مفهوم ملاحظات فوق این است که فساد در صنعت نفت نیجریه هم برون‌زا است و هم درون‌زا. فساد برون‌زا نوعی فساد است که در محیط خارجی صنعت خود را نمایان می‌کند درحالی‌که فساد درون‌زا در درون محیط داخلی صنعت دیده می‌شود. اقدامات آلوده به فساد برون‌زا در صنعت از طریق ولع موجود در بین کارگران، مدیران و ذی‌نفعان صنعت، جاه‌طلبی مفرط برای ثروتمند شدن سریع، بهره‌مندی از تأمین مالی و بهبود رفاه آن‌ها همراه با خطر بسیار پایین مجازات ایجاد می‌شود. فساد برون‌زا از مقامات دولتی در انتخاب پیمانکاران برای ساخت زیرساخت‌های این بخش، از طریق فرایند انتخاب پیمانکار بی‌صلاحیت ناشی می‌شود که هدف از آن کسب سود شخصی توسط مقامات یادشده است.

اشکال فساد درون‌زا همچنان که نوکانما بیان داشته شامل بیش قیمت‌گذاری، دستکاری فهرست اموال^۱، پیشنهاد هم‌زمان [مناقصه و مزایده‌های]^۲، اغماض، جاسوسی، تباری و تقلب است. درحالی‌که بیش قیمت‌گذاری، افزایش عمدی قیمت قرارداد یا سفارش خرید است که برای مقام مربوط امکان بهره‌مندی از سود غیرقانونی را فراهم می‌کند، دست‌کاری فهرست اموال روشی است که در آن کالاهای تهیه‌شده به منظور

1 - inventory recycling

2 - syndicated bidding

تهیه مجدد آن‌ها از انبار شرکت خارج می‌شوند. پیشنهاد هم‌زمان روش‌هایی برای ارائه پیشنهاد قرارداد یا سفارش خرید است. در این روش، رقبا درمورد اینکه چه کسی برنده‌ی پیشنهاد باشد باهم ملاقات و توافق می‌کنند. به کسانی که از این ترتیبات چشم‌پوشی کرده باشند مبلغی برای جبران فرصت ازدست‌رفته پرداخت می‌شود.

اغماض به خودی خود به معنی وضعیتی است که در آن مثلاً یک مهندس گزارشی را تهیه می‌کند یا کاری را به انجام می‌رساند که با خواسته‌های کارفرما همخوانی ندارد درحالی‌که جاسوسی به عمل جاسوسی یک مدیر یا کارمند یا درز اطلاعات حساس به رقبای کارفرمایان خود با هدف کسب سود شخصی اطلاق می‌شود. تبانی مستلزم همکاری دویا چند نفر از مدیران یا کارمندان برای فریبکاری یا دزدی از کارفرما می‌باشد. تقلب، دربرگیرنده تحریف اعداد و درعین حال دست‌کاری ابزارهای مورد استفاده مقامات شرکت جهت اتصال به فرایند پیشنهاد قیمت‌ها است، این عمل با هدف دستیابی غیرمجاز به پیشنهادهای ارائه‌شده و درز اطلاعات آن به نفع رقیب صورت می‌گیرد تا بدین وسیله فرد مورد نظر برنده‌ی آن شود.

انواع فساد در صنعت نفت و گاز

اوبیما انواع فساد زیر را در صنعت نفت و گاز شناسایی کرده است:

۱- فساد در سیاست‌گذاری: این نوع از فساد شامل اعمال نفوذ فسادآلود در تدوین سیاست‌های و نیز تصویب قوانین و مالیات‌های این بخش با هدف به دست آوردن سود سیاسی یا شخصی در هزینه‌های عمومی است. مثلاً خط‌مشی‌های خارجی، معافیت‌های مالیاتی، کنترل قیمت‌ها، اعطای حقوق انحصاری (همانند واگذاری بلوک‌های نفتی به شرکت‌ها و افراد)، رویه‌های حسابداری ویژه و تعداد بی‌شماری از مشوق‌های منطقه‌ای در صنعت نفت نظیر یارانه نفتی به دلالتان نفتی در نیجریه. فساد حقوقی تصمیمات سیاست‌گذاری ممکن است نتیجه ارتباط نزدیک بین سیاست‌گذاران یا قانون‌گذاران و گروه‌های ذی‌نفوذ خاص باشد.

۲- فساد اداری: یعنی سوءاستفاده از مقام اداری برای به دست آوردن سود غیرقانونی و عدم توجه به قوانین حاکم بر طیف وسیعی از فعالیت‌های بازرگانی و عملیاتی، «جست‌وجوی راه دیگر» برای رفتارهای آلوده به فساد یا تفسیر مقررات مالی به نفع خود. همچنین می‌تواند شامل اقدام مستقیم نهاد‌های اداری نفتی برای منافع خودشان باشد برای مثال این نهادها در تجارت نفتی دولتی دخالت کنند یا دسترسی به زیرساخت‌ها را تحت کنترل داشته باشند. هرچه میزان کنترل حکومتی بالاتر باشد به همان میزان فساد اداری گسترده‌تر

می‌شود.

۳- فساد بازرگانی: تحت این عنوان حوزه‌های گسترده‌ای از سوءاستفاده از تدارکات، از جمله تقلب در مزایده و مناقصه‌ها، پورسانت‌ها و افزایش هزینه‌ها وجود دارد.

۴- فساد کلان: سرقت حجم انبوه پول از طریق انحراف تولید، تولیدات یا درآمدها از جمله مصادیق فساد کلان است.

از بین بردن فساد در صنعت نفت و گاز

اوبیما اقدامات زیر را که می‌تواند برای از بین بردن فساد در صنعت نفت و گاز اتخاذ کرد مورد شناسایی قرار داده است.

۱- قوانین مبارزه با فساد باید بدون هیچ ترس یا تبعیضی اجرا شود. رئیس‌جمهور باید اجرای قانون را از کابینه خود شروع کند و هریک از وزیران، مشاوران یا معاونان خود را در صورت مجرم بودن به دست قانون بسپارد. قانون باید به صورت جامع و نه گزینشی اجرا شود، وانگهی شخصیت‌ها ملی و فرمانداران فاسد نباید در جنگ علیه فساد به حال خود رها شوند.

۲- به دلیل پرداخت یارانه برای قیمت محصولات نفتی در نیجریه که مزایای زیادی برای کشور به همراه دارد و به دلیل منبع گسترده‌ای از فساد در صنعت نفت، اقداماتی باید تحت کنترل و رهبری گروه کاری ویژه صورت گیرد که هدف آن عاری نمودن اقدامات آلوده به فساد کارکنان اداره مهاجرت، نیروی هوایی، پلیس، سربازان/ارتش و مأموران گمرک است. هریک از این افراد در صورت ترغیب، تشویق و مشارکت در اقدامات آلوده به فساد در تجارت باید به صورت خودکار اخراج شده و مورد پیگرد قرار گیرند.

۳- در صورت فقدان شفافیت و پاسخ‌گویی مدیران درباره همه فعالیت‌های امور نفتی (از جمله بررسی‌های لرزه‌ای؛ تولید، توسعه، حمل‌ونقل، پالایش، بازاریابی و غیره) مبارزه با فساد در این بخش پیچیده و سخت خواهد بود. بدین سان پیشنهاد می‌شود همه مقصران در هریک از این بخش‌ها فوراً تعلیق یا اخراج شده و تحت تعقیب قرار گیرند و در صورت مجرم بودن زندانی شوند. این مسأله درس عبرتی برای سایرین خواهد بود و موضوع «سازش

در اقرار به جرم)^۱ نباید به هیچ عنوان اجازه داده شود.

۴- مبارزه با فساد در صنعت نفت مستلزم مهارت‌های مناسب و تأمین مالی کافی است. منابع مورد نیاز شامل طیفی از کارزارهای اطلاع‌رسانی، کمک‌های فنی و ظرفیت‌سازی در نهادهای دولتی و جامعه مدنی است، اهمیت این مسأله زمانی دوچندان می‌شود که انجام تحقیقات و نظارت‌های پیچیده ضرورت داشته باشد. لفاظی بدون در اختیار داشتن امکانات راه به جایی نخواهد برد.

۵- در صورتی که به دنبال کاهش فساد در نیجریه باشیم، همکاری با سازمان‌های بین‌المللی - که اعمال فشار می‌کنند- همانند برنامه توسعه سازمان ملل، بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول، بانک توسعه آفریقا و نظایر آن‌ها، ضرورت فوق‌العاده دارد. ایجاد ترغیب اخلاقی و کمک‌های فنی توسط این نهادها برای وادار سازی و یاری رساندن به نیجریه‌ای‌ها در راه مبارزه با فساد، تحول خوشایندی است. برگزاری اجلاس‌های بین‌المللی، کارگاه‌های آموزشی، سمینارها با موضوعیت فساد و درعین حال قطع وام‌ها و سایر کمک‌های فنی به نیجریه در صورت حمایت مدام آن‌ها از فساد موجود در صنعت نفت و سایر بخش‌های اقتصادی، باعث خواهد شد تا دولت و مردم این کشور به پا خاسته و با این پدیده اجتماعی شوم تا رسیدن به فرجام قطعی مبارزه کنند.

۶- جامعه بین‌المللی نیز به همان اندازه می‌تواند از طریق ممانعت از ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشورهایی که وابسته به درآمدهای ناشی از اقدامات آلوده به فساد هستند، کمک شایانی نماید.

با این روش، جلوی فروشندگان کالا و خدمات^۲ گرفته خواهد شد و ثروت‌های نامشروع آن‌ها ضبط شده و به خزانه ملی مسترد می‌شود. این یعنی کشورهای توسعه‌یافته باید تلاش ویژه‌ای را برای خودداری از ارسال علائم متضاد به کشورهایی مانند نیجریه که مبادرت به قاچاق نفت در بخش نفت می‌کنند، به خرج دهند.

۷- دولت نیجریه تا جایی که مقدور است باید به طور کامل سند جهانی ابتکار شفافیت صنایع استخراجی^۳ که اجرای آن در سال ۲۰۰۳ توسط نخست‌وزیر سابق انگلیس، تونی بلر مطرح شد را اجرایی نماید. این ابتکار

۱ - Plea Bargain یا سازش در اقرار به جرم یک تأسیس سازشی برای رسیدگی به پرونده‌های کیفری است که ریشه در نظام حقوقی کامن‌لا دارد و منظور از آن یک نوع توافق دوسویه بین متهم و مقام تعقیب با موضوع «اتهام» است؛ بدین شکل که در جریان چنین تعاملی، متهم با اقرار به جرم یا وعده هر نوع همکاری دیگر، مقام تعقیب را یاری می‌دهد و در مقابل، مقام تعقیب هم متعهد به تخفیف مجازات متهم یا تبرئه او می‌شود. م

2 - vendors

3 - extractive industries transparency initiative (EITI)

عمل برای آن به وجود آمد که مسأله پارادوکس فراوانی^۱ در کشورهای دارای منابع غنی را از طریق الزام به شفاف سازی در پرداخت های صورت گرفته توسط شرکت ها و درآمدهای عایدی کشورها، مورد توجه قرار دهد و بدین وسیله با محدودسازی فرصت های فساد، پاسخ گویی را ارتقا بخشد. کمک های فنی برای اجرای آن توسط صندوق امانی اهداکنندگان چندجانبه متعلق به سند ابتکار شفافیت صنایع استخراجی تأمین می شود که زیر نظر بانک جهانی از طریق برنامه های کمک دوجانبه انجام می گیرد و در برخی موارد خود کشورها آن را اجرا می کنند. قانون مسئولیت های مالی به منظور مراقبت از صندوق ذخیره درآمدها و سایر سیاست های مربوط به نحوه استفاده از درآمدهای بادآورده نفتی که توسط کشورهای نظیر گابن، گینه استوایی، چاد آنگولا، موریتانی اعمال می گردد، تا حد ممکن جایگزین قانون مدیریت نفت و صندوق نسل آینده شود. نیجریه به جای مشارکت ماهانه ی معمول در صندوق به اصطلاح درآمدهای نفتی مازاد که توسط دولت های فدرال، ایالتی و محلی ایجاد شده و منبع بزرگی از فساد در صنعت نفتی است باید سیاست توسعه پایدار را در پیش گیرد.

جدول زیر شامل شکست زنجیره ی ارزشی نفت^۲، آسیب پذیری آن ها در مقابل فساد، علائم هشداردهنده و پاسخ های پیشنهاد شده به دولت نیجریه است تا در صورت تمایل برای از بین بردن فساد در بخش نفت مورد استفاده قرار گیرد.

۱ - پارادوکس فراوانی: اقتصاددانان و پژوهشگران قرن ها است مجذوب پدیده ای شده اند که طی آن کشورهای دارای وفور منابع طبیعی (از جمله کشورهای وابسته به نفت خاورمیانه) اغلب نمی توانند از این منابع در جهت رفاه و توسعه اقتصادی استفاده کنند و حتی ممکن است دچار تورم های رکودی نیز بشوند. آن ها در جست و جوی تبیین این واقعیت اند که چرا برخی از کشورها به رغم برخورداری از بیشترین منابع طبیعی، قادر به تبدیل این فراوانی به رفاه برای شهروندان خود نبوده و برحسب معیارهای رشد اقتصادی و فقر، عملکرد نامطلوب تری نسبت به کشورهای غیرمتکی به منابع طبیعی دارند. در ادبیات اقتصادی این پدیده با عنوان پارادوکس فراوانی منابع طبیعی و نفرین منابع طبیعی شناخته شده است. م

۲ - زنجیره ارزش (Value Chain) مجموعه عملیاتی است که در یک صنعت به صورت زنجیر گونه انجام می گیرد تا به خلق ارزش منجر شود. م

جدول A فساد در بخش نفت: جدول خلاصه

پاسخ‌های پیشنهاد شده	علائم هشداردهنده	آسیب‌پذیری در برابر فساد	زنجیره ارزشی نفت
- شفافیت، اعلام عمومی سیاست‌ها	- فقدان شفافیت در سیاست‌ها	- تدوین سیاست‌ها	اکتشاف
- به‌روشنی حقوقی، چارچوب مالی	- نقص و ابهام زیاد، چارچوب مالی	- قوانین، قراردادها و شرایط مالی	
- شفافیت، ساده‌سازی پیشنهادها - صدور مجوز، انتشار نتایج	- بی‌واسطه و غیرشفاف بودن مذاکرات صدور مجوز	- صدور مجوز و واگذاری قرارداد	
- شفاف‌سازی گزارش‌های عمومی درباره مجوزها و موافقت‌نامه‌ها	- نامتوازن و متنوع بودن واگذاری‌ها - تأخیر در مجوزها و موافقت‌نامه‌ها	- مجوزها، موافقت‌نامه‌ها	
- ارائه گزارش‌های عمومی شفاف درباره اعطای مجوز	تأخیر در مجوزها	- مجوزها، موافقت‌نامه‌ها	توسعه و تولید
- شفافیت و تدارکات	پیشنهاد رقابت‌آمیز بین‌المللی محدود	تدارکات	
- رقابت‌آمیز - انتشار نتایج - وجود مجاری معتبر برای شکایت یا اعتراض - میزان تطبیق حساب‌ها و حسابرسی‌ها منظم	- پیشنهادهای غیرشفاف - متنوع بودن یا تکرار واگذاری‌های تدارکات - شایعاتی درباره سوءاستفاده - به‌کارگیری الفاظ محلی با محتوای پرخاشگرانه - میزان اختلاف ارقام - فقدان اندازه‌گیری	سرقت از تولیدات یا درآمدها	
گزارش کاملاً شفاف از فروش‌های تجاری	- قیمت‌هایی پایین‌تر از معیارهای مرجع	کم گزارش دهی ارزش یا حجم	تجارت و حمل‌ونقل
ارائه پیشنهاد شفاف برای انتخاب واسطه حسابرسی‌های منظم از فروش‌ها میزان تطبیق حساب‌ها و حسابرسی‌ها منظم وجود قواعد و تعرفه‌های عمومی شفاف برای دسترسی به زیرساخت‌ها وجود رویه‌های فرجام‌خواهی و شکایت	- میزان اختلاف ارقام - ابهام یا فقدان گزارش فروش‌ها - اعتماد غیرمعمول به واسطه‌ها - شایعاتی درباره سوءاستفاده - وجود صف‌هایی برای دسترسی به زیرساخت‌ها	رانت استخراج غیرقانونی برای دسترسی به زیرساخت‌ها	

پاسخ‌های پیشنهاد شده	علائم هشداردهنده	آسیب‌پذیری در برابر فساد	زنجیره ارزشی نفت
- سیاست‌گذاری شفاف - آزادسازی قیمت (اختصاص شفاف عواید) - برگزاری مناقصه‌های شفاف و رقابت‌آمیز	- کنترل قیمت‌ها - تدارکات تولیدی ناشفاف - وجود صف‌هایی برای تولیدات، - تولید - کسری تولید - میزان تطبیق حساب‌ها	- تدوین سیاست صنایع پایین‌دستی^۱ مانند کنترل قیمت - دلالتان بازار سیاه، قاچاق - تقلب در تولید	پالایش و بازاریابی
- انجام حسابرسی‌ها کامل، شفاف و در دسترس مردم - انجام حسابرسی‌های باکیفیت، مستقل - درباره مالیات و هزینه‌ها	- شفافیت اندک - پنهان‌کاری - معافیت مالیاتی یا بار مالیاتی پایین - حسابرسی ناکافی	- گزارش نادرست - فرار مالیاتی - انحراف وجوه - پولشویی	حسابرسی و امور مالی شرکتی

فساد و رشد اقتصادی

فساد عمدتاً موجب توقف رشد اقتصادی کشور و فقر گسترده‌ی حاکم در آن است. کیفیت زیرساخت‌ها و خدمات عمومی در نتیجه فساد، در حال نزول دائمی بوده است. فساد، نهادهای دموکراتیک را تضعیف کرده و توسعه اقتصادی را کند می‌سازد. باکاره استدلال می‌کند که فساد یکی از عوامل اصلی توسعه نیافتگی نیجریه است.

صنعت نفت و گاز

پترولیوم [نفت] یا «روغن سنگ»^۲ که از واژه پترا (petra) به معنای صخره و اولیوم (oleum) به معنای روغن مشتق شده است از ۵ هزار سال گذشته برای بسیاری شناخته شده بود. تاریخ اولیه چین از آتش‌سوزی‌های ناشی از نشت گاز طبیعی از زمین خبر می‌دهد که گاه از آن به عنوان سوخت اولیه برای جوشاندن آب استفاده می‌شد.

یونانی‌ها و رومیان قدیم از مواد نشتی و رسوبات زمین در قالب آسفالت و قیر برای جاده‌سازی، آب‌بندی قایق‌ها و روغن‌کاری چرخ‌های ارابه‌ها استفاده می‌کردند. در نهایت واژه پترولیوم برای اشاره به هر دو واژه نفت خام و گاز طبیعی به کار رفت. تا اوایل دهه ۱۸۰۰، روغن نهنگ به صورت گسترده‌ای به عنوان سوخت چراغ

۱ - بخش پایین‌دستی، اصطلاحی است که برای اشاره به عملیاتی از قبیل فروش و توزیع گاز طبیعی و محصولات مشتق شده از نفت خام، مورد استفاده قرار می‌گیرد. محصولات مشتق شده از نفت خام، عبارت‌اند از گاز مایع، بنزین، سوخت جت، گازوئیل، روغن‌ها و آسفالت و غیره. م

استفاده می‌شد اما با کاهش عرضه آن مردم شروع به استفاده از روغن‌های روشن‌کننده جایگزین موسوم به کروسن یا زغال استخراج‌شده از معدن زغال‌سنگ، قیر معدنی و نفت خام ناشی از رسوبات سطح زمین کردند. بدین سان می‌توان گفت که اکتشاف و تولید نفت تقریباً از اواسط دهه ۱۸۰۰ شروع شده است. کشف نفت در انتاریوی کانادا در سال ۱۸۵۹ و پنسیلوانیای آمریکا با استفاده از نیروی بخار، تجهیزات کابلی و جرثقیل چوبی برای حفاری اتفاق افتاد. صنعت نفت نیجریه قدمتی در حدود یک قرن دارد. اولین تلاش‌ها برای کشف نفت در این کشور توسط یک آلمانی و شرکت موسوم به شرکت قیر نیجریه در منطقه آراومی واقع در ایالت آندو صورت گرفت. با این حال، تلاش اولیه در سال ۱۹۱۴ در نتیجه شروع جنگ جهانی اول به پایین رسید. دومین تلاش‌ها در سال ۱۹۳۷ توسط کنسرسیوم آنگلو-آلمانی صورت گرفت که بعداً تبدیل به شرکت توسعه نفتی نیجریه (شل) شد. آغاز جنگ جهانی دوم ناگهان این تلاش‌ها را بی‌ثمر گذاشت.

با این حال، می‌توان گفت که نیجریه دارای سابقه ۵۱ ساله در زمینه‌ی کسب و کار اکتشاف نفت است. بیشتر پروژه‌های نفت بین سال‌های ۱۹۵۳ و ۱۹۵۶ آغاز گردید.

نفت در نیجریه در سال ۱۹۵۶ در منطقه آلبیری واقع در ایالت بایسا و بعد از نیم قرن جستجو کشف گردید. این کشف توسط شل بی. پی در زمانی که صاحب امتیاز انحصاری بود، انجام گرفت. این کشور در سال ۱۹۵۸ هنگامی که اولین میدان نفتی آن شروع به تولید ۵۱۰۰ بشکه در روز نمود، به جرگه تولیدکنندگان نفت پیوست. بعد از ۱۹۶۰ حق اکتشاف نفت در بخش‌های ساحلی و فراسوی ساحلی مجاور دلتای نیجر به سایر شرکت‌های خارجی واگذار شد. موفقیت شرکت شل، سایر شرکت‌ها را تشویق نمود تا به اکتشاف نفت ملحق شوند. در سال ۱۹۶۷ آگیب موبیل و تنکو/آمیوز به اکتشاف کنندگان نفت در حوزه‌های ساحلی و فراسوی ساحلی اضافه شدند. بعدها شرکت‌های دیگری مانند فیلیپ، آشلند و سونرای به این گروه پیوستند.

در سال ۱۹۷۰ پایان [جمهوری] بیافرا^۱ با افزایش قیمت جهانی نفت همراه شد و نیجریه را قادر ساخت به ثروت‌های آنی از تولید نفت خود به دست آورد. نیجریه در سال ۱۹۷۱ به سازمان کشورهای صادرکننده نفت (اوپک) پیوست و شرکت نفت نیجریه را در سال ۱۹۷۷ تأسیس کرد. این شرکت که در مالکیت و کنترل دولت است نقش مهمی در بخش‌های صنایع پایین دستی و بالادستی ایفا می‌کند.

۱ - بیافرا به لاتین (Biafra) به طور رسمی جمهوری بیافرا یک کشور سابق در نیجریه است که در جنوب شرق نیجریه واقع شده است این جمهوری با جدا شدن از نیجریه از ۱۹۶۷ تا ۱۹۷۰ وجود داشت و نام خود را از خلیج بیافرا گرفته بود. م

در ابتدا تمامی نفت خام تولید شده به صورت پالایش نشده صادر می شد در عین حال نیازهای کشور برای محصولات نفتی از طریق واردات برآورده می شود. دولت تصمیم داشت هنگامی که تولید نفت خام کشور، روزانه به ۵۰۰ هزار بشکه در روز برسد ایجاد پالایشگاه مدنظر قرار گیرد. هنگامی که این هدف در سال ۱۹۵۹ محقق شد کارشناسان خارجی برای بررسی های ابتدایی تأسیس پالایشگاه در حوالی بنادر اصلی ساحلی دعوت شدند. بعد از بررسی تعدادی از عوامل، منطقه اله-المه در نزدیک بند حارکورت انتخاب گردید. در سال ۱۹۶۲ ساخت آن آغاز شد و در سال ۱۹۶۵ با هزینه ۲۰ میلیون نایرا به اتمام رسید. متعاقباً دو پالایشگاه دیگر به ترتیب در واری و کادونا به موازات افزایش تولید نفت ایجاد شدند. گرچه این پالایش ها آن چنان کارکردی ندارند و هنوز نیجریه محصولات نفت خام خود را در خارج از کشور پالایش می کند.

نیجریه در تجارت نفت و گاز جهانی بازیگر بزرگی است. چنانچه در ژوئن ۲۰۰۷ تخمین زده شد که ۳۶/۲ میلیارد بشکه ذخایر نفتی در اختیار داشته باشد. این کشور بزرگ ترین تولیدکننده نفت در آفریقا و هفتمین تولیدکننده بزرگ نفت در جهان است. کل تولید نفت این کشور در سال ۲۰۰۶ از جمله میعانات نفتی، مایعات گاز طبیعی و نفت به طور متوسط به ۲/۴۵ میلیون بشکه در هر روز بالغ می شد. امروزه نیجریه پنجمین صادرکننده بزرگ نفت به ایالات متحده آمریکا و پنجمین تولیدکننده بزرگ نفت در بین کشورهای صادرکننده نفت (اپک) می باشد.

کمک های صنعت نفت و گاز

آودارو کمک های صنعت نفت و گاز به اقتصاد نیجریه را به شرح زیر مورد شناسایی قرار داده است:

فرصت های اشتغال

یکی از اولین کمک های صنعت نفت به اقتصاد نیجریه، ایجاد فرصت های اشتغال بود. از آغاز کار، نیجریه ای ها در فعالیت های متنوع غیر پایه ای^۱ مانند ساخت ساختمان ها، جاده ها، پل ها، پاک سازی سایت های حفاری، حمل و نقل مواد و تجهیزات استخدام شدند و به کارگیری آن ها در فعالیت های لرزه نگاری و حفاری و نیز وظایف مدیریتی و نظارتی شروع شده است؛ اما همچنان که نسب سرمایه به نیروی کار^۲ نشان می دهد امکان توسعه اشتغال مستقیم در این صنعت در آینده به دلیل سرمایه بر بودن بسیار بالای آن در قیاس

1 - non-basic

2 - capital-labour ratio

با سایر صنایع وجود نخواهد داشت.

نسبت بسیار بالای سرمایه به نیروی کار در صنعت نفت بدین معناست که رشد فعالیت‌های نفتی عموماً نه در گسترش نسبی اشتغال بلکه در گسترش سرمایه‌گذاری‌های سرمایه‌ای نهفته است. این مسأله وقتی مصداق پیدا خواهد کرد که با گذشت زمان و افزایش استخراج نیاز برای سرمایه‌گذاری بیشتر در فنون پرهزینه بهره‌برداری ثانویه^۱ احساس شود. در حال حاضر، کل اشتغال صنعت نفت در نیجریه (از جمله شرکت‌های فرعی) تنها ۱/۳ درصد از کل اشتغال بخش مدرن را شامل می‌شود.

کمک به تولید ناخالص داخلی

به‌طور کلی سهم هر صنعت یا بخشی از فعالیت‌ها در تولید ناخالص داخلی (در فاکتور هزینه) طی یک دوره حسابداری این‌طور محاسبه می‌شود که محصولات ناخالص آن کمتر از هزینه مواد ورودی، تجهیزات، خدمات و غیره‌ای باشد که از سایر صنایع یا بخش‌های فعالیت خریداری شده است. محصولات ناخالص بخش نفت شامل عواید ناشی از صادرات نفت، فروش محلی نفت خام برای پالایش محلی و فروش محلی گاز طبیعی می‌شود؛ اما به دلیل دخالت گسترده‌ی عوامل خارجی در صنعت نفت نیجریه همه ارزش‌افزوده این صنعت در کشور حفظ نمی‌شود؛ در حال حاضر بخش بزرگی از آن در قالب فاکتور پرداخت سود، سودهای سهام، بهره‌ها، حق الزحمه و حقوق و مزایای پرداخت شده از کشور خارج می‌شود. همچنین می‌توان ارزش‌افزوده صنعت را با ضمیمه کردن پرداخت‌های مختلف به دولت در شکل رانت‌ها، مالیات‌های حق امتیاز، عوارض بندری و غیره؛ حقوق و مزایای پرداخت شده به کارکنان در سطح محلی و از هرگونه سود توزیع نشده‌ی خالص به دست آورد.

مصرف کالاها و خدمات محلی

تزریق دوره‌ای قدرت خرید توسط صنعت نفت از طریق مصرف کالا و خدمات محلی یکی دیگر از کمک‌های آن به اقتصاد نیجریه است. افزون بر عایدات مستقیم برای دولت، هزینه‌های صنعت نفت در نیجریه به شکل پرداخت حقوق و مزایا، پرداخت به پیمانکاران محلی، خرید کالا و خدمات محلی، عوارض تلفن و پست، عوارض بندری، اجاره‌های محلی، اعطای بورس‌های آموزشی، هدایایها و کمک‌های مالی بلاعوض و سایر عوارض جمعی خرد است.

کمک به درآمدهای دولت

کسب درآمدهای اصلی دولت نیجریه از صنعت نفت یکی دیگر از ابعاد مهم کمک‌های آن به اقتصاد نیجریه است. افزایش معنادار دریافتی‌های دولتی در سال‌های اخیر در سه عامل نهفته است: افزایش تولید نفت خام در نیجریه، افزایش گسترده قیمت‌ها و ترتیبات مالی مطلوب‌تری که به واسطه بهبود موقعیت چانه‌زنی این کشور در طی سال‌های گذشته به دست آمده است. در اولین مراحل عملیات نفتی، هنگامی که چشم‌انداز ایجاد یک صنعت نفتی کارآمد، متزلزل‌تر جلوه می‌کرد، موقعیت چانه‌زنی دولت در مقابل شرکت‌های نفتی ضعیف بود. در نتیجه، همه شرایطی که آن زمان با شرکت نفتی شل اچ. پی نیجریه مورد مذاکره قرار گرفت به نفع این شرکت بود که شامل یک امتیاز نسبتاً پایین امتیاز اجاره‌ها، نرخ حق الامتیاز ۱۲/۵ درصدی فرمول تسهیم سود ۵۰/۵۰ مبتنی بر قیمت‌های واقعی می‌شد. استفاده از قیمت‌های واقعی در محاسبه سودهای شمول مالیات بدین معنا بود که به موازات کاهش قیمت نفتی در تمامی دهه ۱۹۶۰ درآمدهای نفتی کشور دچار افت می‌شود؛ اما با بهبود چشم‌انداز نفتی کشور و به دنبال آن افزایش قدرت چانه‌زنی کشور، این شرایط قراردادها به تدریج به منظور مدنظر قرار دادن اوضاع تغییر یافته مورد بازبینی قرار گرفت. این تغییرات منجر به افزایش فراوان درآمدهای نفتی دولت به ویژه در سال‌های ۱۹۷۳ و ۱۹۷۴ گردید. همان‌طور که پیش‌تر عنوان شد بخش زیادی از درآمدهای نفتی به واسطه افزایش بسیار زیاد قیمت‌های نفت خام در سال‌های ۱۹۷۳ و ۱۹۷۴ حاصل آمد.

روند صعودی قیمت نفت در آینده بستگی به تعادل بین عرضه و تقاضای انرژی به ویژه مصرف انرژی در سطح اقتصادی و سرعت توسعه سوخت‌های جایگزین برای مصرف دارد.

ذخایر ارزی

ذخایر ارزی یکی از ابعاد مهم کمک‌های صنعت نفت به اقتصاد نیجریه است. به دلیل آغاز برنامه‌های گسترده صنعتی شدن و توسعه صنعتی که مستلزم واردات عظیم کالاهای سرمایه‌ای و خدمات صنعتی با صرف هزینه‌های هنگفت ارز خارجی است، این مسأله وضعیت مناسب‌تری نداشته است. در بسیاری از کشورهای توسعه نیافته مخصوصاً آن‌هایی که به طیف محدودی از کالاهای اولیه وابستگی شدید دارند، کمبود شدید ارز خارجی که اغلب با کاهش جهانی قیمت کالا تشدید می‌شود، مانع بزرگی برای توسعه اقتصادی مؤثر ایجاد می‌کند. در حال حاضر صنعت نفت نیجریه ذخایر ارزی قابل توجهی دارد و در وضعیت عادی می‌تواند

هزینه‌های ارزی برنامه توسعه را تأمین نماید. سهم صنعت نفت در ذخایر ارز خارجی را نمی‌تواند با ارزش ناخالص صادرات نفت خام مورد سنجش قرار داد چراکه رویه دنبال شده توسط شرکت‌های نفتی این است که تمامی عایدات ناشی از صادرات را در خارج از کشور نگه‌دارند و به کشورهای تولیدکننده فقط مبلغی را ارسال کنند که برای تداوم فعالیت‌های محلی ضرورت دارد.

کمک به تأمین انرژی

کمک دیگر صنعت نفت به اقتصاد نیجریه تأمین منابع انرژی ارزان یا با دسترسی آسان‌تر برای صنعت و تجارت از طریق فعالیت‌های پالایشگاه محلی و بهره‌برداری از منابع گاز کشف شده در سطح محلی است. پالایشگاه اله-المه، نزدیک بندر حارکورت که در نوامبر ۱۹۶۵ عملیاتی شد با ظرفیت اولیه ۱/۹ میلیون تن در سال به منظور برآورده کردن نیازمندی‌های اصلی کشور در آن زمان به استثنای قیر، نفت سفید و روغن‌های روان‌کننده طراحی شد. در سال ۱۹۶۶ یک نیروگاه گاز مایع با ظرفیت ۱۵ هزار تن در سال به آن اضافه گردید. پالایشگاه در طول جنگ‌های داخلی خسارت دید اما بازسازی شد و ظرفیت آن به حدود ۲/۷۵ تن افزایش یافت. به علاوه چنین مقرر شد که در طی اجرای طرح توسعه ملی کنونی برای توسعه بیشتر پالایشگاه، ظرفیت آن به ۳/۷۵ تن در هر سال افزایش یابد و دو پالایشگاه جدید یکی در منطقه واری واقع در ایالت بندل و دیگری در منطقه کادونا واقع در ایالت کادونا احداث شود. هدف از این کار، از بین بردن کمبود افتتاح‌آمیز محصولات نفتی در کشوری است که اینک در دریای نفت شنا می‌کند.

در دسترس بودن منابع عظیم گاز طبیعی فرصت خوبی برای تأمین انرژی آسان برای صنعت و تجارت فراهم می‌سازد. در حال حاضر گاز طبیعی همراه^۱ که مشترکاً همراه با نفت خام تولید می‌شود توسط شرکت شل بی.پی برای سازمان ملی انتقال برق جهت تولید برق حرارتی؛ برای شرکت پالایش نفت نیجریه جهت استفاده از آن به عنوان سوخت در پالایشگاه نفت اله-المه و به برخی از شرکت‌های مسئول فعالیت‌های نفتی تأمین می‌شود. مجموع گاز مصرفی نیجریه به استثنای مقداری که توسط شرکت‌های تولیدی در میدان‌های نفتی به عنوان سوخت استفاده می‌شود، از ۱۱۰۰ میلیون فوت مکعب در سال ۱۹۶۳ به رقم ۶۹۱۶ میلیون متر مکعب در سال ۱۹۷۳ افزایش یافته است. با این حال مصرف سالانه تنها بخش کوچکی از مجموع تولیدی نفت را شامل می‌شود و مجموع مصرف میدان‌های نفتی بسیار کمتر از ظرفیت تولیدی موجود است.

مرور مختصر مطالب بالا نشان می‌دهد که صنعت نفت کمک‌های متنوع بسیار مفیدی را به اقتصاد نیجریه مخصوصاً در زمینه تأمین درآمدها و ارز خارجی کرده است؛ اما هنگامی که از تأثیر فوری به سوی تأثیر بلندمدت صنعت نفت یعنی از سهم پولی به سمت تأثیر اقتصادی واقعی حرکت می‌کنیم تصویر کاملاً متفاوتی خودنمایی می‌کند که براساس آن به‌رغم افزایش انبوه ثروت نفتی، هنوز این صنعت تأثیر فراوانی بر توسعه اقتصادی در نیجریه ندارد. گزارش اخیر بانک جهانی درباره نیجریه اظهار می‌دارد که «در حال حاضر نفت یک صنعت جزیره‌ای خاصی است که کمک‌های آن به اقتصاد نیجریه عمدتاً به تأمین درآمد دولتی و عایدات ارز خارجی محدود می‌شود».

گرچه ارزش افزوده این صنعت به بالا رفتن تولید ناخالص داخلی کمک می‌کند اما این امر لزوماً به معنای توسعه اقتصادی فزاینده نیست. رشد ارزش افزوده صنعت نفت اساساً بیانگر افزایش معنادار در تولیدات نفت خام از زمان پایان جنگ داخلی و مخصوصاً افزایش کلان قیمت‌های نفت از سال ۱۹۷۳ است یعنی عواملی که کاملاً مستقل از سطح توسعه اقتصاد محلی می‌باشد.

چالش‌های صنعت نفت و گاز

آدولارو چالش‌های موجود در صنعت نفت و گاز را به شرح زیر شناسایی کرده است:

کنترل عمومی و دیوانسالاری

شرکت ملی نفت نیجریه زیر نظر وزارت منابع نفتی نیجریه قرار دارد. به دلیل فقدان استقلال، تصمیم‌گیری در آن اغلب بوروکراتیک و با تعلل‌های غیرضروری همراه است. از این رو، فعالیت شرکت ملی نفت نیجریه به‌ویژه در فعالیت‌های پالایشگاهی، توزیع و بازاریابی ناکارآمد است.

ضعف در تأمین سرمایه‌گذاری

تعلل‌های مکرر در درخواست از سهامداران برای افزایش سرمایه‌گذاری مشترک باعث ناامیدی شرکت‌های نفتی از افزایش سرمایه‌گذاری شده است. همچنین ناتوانی در تأمین مالی، تعمیر و نگهداری تجهیزات و فعالیت‌های پالایشگاهی مؤثر توسط شرکت ملی نفت نیجریه را با محدودیت مواجه کرده است. فراخوان دولت فدرال از سهامداران مبنی بر سرمایه‌گذاری بیشتر در فعالیت‌های صنایع پایین دستی، عمدتاً بر حفظ و نه رشد آن‌ها متمرکز است.

قچاق و تغییر مسیر تولیدات نفت

موارد بسیاری از قچاق تولیدات نفتی در طول مرزها برای به دست آوردن ارزش خارجی و مزیت‌های غیرقانونی ناشی از تفاوت قیمت‌های پایین داخلی در مقابل قیمت‌های کشورهای همسایه گزارش شده است.

شیوه‌های بازاریابی داخلی تقلب‌آمیز

برخی بازارها، تولیدات را در ایام کمیابی به منظور فروش آن‌ها در بازار سیاه با قیمت‌های گزاف احتکار می‌کنند.

تقلب در تولیدات^۱

این امر عمدتاً به دلیل تفاوت قیمت برخی تولیدات و افزایش بازارهای فروش غیرقانونی که در آن بعضی تقلبات اتفاق می‌افتد، مورد تشویق قرار می‌گیرد. دیگر موارد به شرح زیر است:

- سطح نسبتاً پایین سرمایه‌گذاری در این بخش در قیاس با پتانسیل‌های آن؛
- هزینه‌های فنی زیاد تولید که ناشی از سطح پایین توسعه فناوری داخلی است؛
- محدودیت‌های اعمال شده از سوی بحران‌ها و اختلالات در تولیداتی که توسط جوامع میزبان ایجاد می‌شوند؛
- تخریب محیط زیست به دلیل سوختن گاز همراه.

مطالعات تجربی پیشین

نوانکو تأثیر فساد بر رشد اقتصاد نیجریه را با استفاده از علیت گرانجر^۱ و فنون رگرسیون بررسی می‌کند. این مطالعه تولید ناخالص داخلی را به عنوان متغیر نماینده رشد اقتصادی و شاخص فساد را به عنوان متغیر نماینده فساد در تجزیه و تحلیل مورد استفاده قرار داده است. این مطالعه آشکار می‌سازد که سطح فساد در نیجریه در طی سال‌ها تأثیر منفی زیادی بر رشد اقتصادی داشته است. استلزام منطقی این مطالعه این است که اقتصاد نمی‌تواند بدون نابردباری مطلق در برابر فساد رشد سریع داشته باشد.

باکاره تأثیر فساد بر اقتصاد نیجریه را با استفاده از سازوکار تصحیح خطای صرفه جویانه^۲ مورد بررسی قرار داد و از رهیافت مطالعات تجربی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها بهره برد. او نشان می‌دهد که یک رابطه منفی بین فساد و رشد اقتصادی در نیجریه وجود دارد. استلزام منطقی مطالعات وی این بود که دولت نیجریه باید برنامه‌های با جهت‌گیری مجدد ملی را به مورد اجرا گذارد تا مردم از ضرورت حیاتی از بین بردن فساد در همه بخش‌های اقتصاد نیجریه و سیستم اجتماعی - سیاسی آگاه شوند.

اگونجوبی تأثیر فساد بر رشد اقتصاد نیجریه در سری داده‌های زمانی سالانه^۳ بین سال‌ها ۱۹۸۰ تا ۲۰۰۹ را با استفاده از تجزیه و تحلیل رگرسیون مورد بررسی قرار داده است. نتایج مطالعات وی آشکار ساخت که سرانه فساد به طور مستقیم تأثیر منفی بر رشد اقتصاد و نیز به طور غیرمستقیم بر سرمایه‌گذاری خصوصی خارجی، هزینه آموزش و سرانه‌ی هزینه‌های سرمایه‌ای تأثیر دارد.

ناگری و همکاران به بررسی تأثیر فساد بر توسعه اقتصادی نیجریه با استفاده از فن رگرسیون کمترین مربعات عادی^۴ پرداختند. نتایج گویای این بررسی، آن بود که فساد تأثیر منفی زیادی بر رشد و توسعه اقتصادی دارد.

۱ - در آمار، علیت گرانجر به انگلیسی: (Granger causality) یک آزمون فرض آماری است برای تشخیص علیت میان سری‌های زمانی. این آزمون بر اساس این اصل است که «علت از نظر زمانی بر معلولش مقدم است.» بنابراین هرگاه مقادیر گذشته سری زمانی $X(t)$ در پیش‌بینی مقادیر آینده سری زمانی دیگر $Y(t)$ به طرز معناداری کمک کند بیشتر از آنچه مقادیر گذشته خود $Y(t)$ می‌تواند کمک کند بگوییم در معیار گرانجر فرآیند X علت فرآیند Y است. علیت گرانجر حاصل کار کلیو گرانجر است که جایزه نوبل اقتصاد را برای او به ارمغان آورد. م

2 - parsimonious error correction mechanism

3 - annual time series data

4 - ordinary least square regression technique

نتیجه‌گیری

صنعت نفت و گاز هنوز مهم‌ترین منبع درآمد دولت نیجریه و شهروندان آن می‌باشد. مایه تأسف است که موارد فساد در گوشه و کنار صنعت نفت و گاز از زمان اکتشاف تا پالایش و بازاریابی محصولات نفتی وجود دارد. به دلیل وابستگی بسیار زیاد کشور به صنعت نفت و گاز جهت توسعه پایدار و رشد اقتصاد ملی، نرخ بالای فساد در این صنعت همه بخش‌های دیگر اقتصاد اجتماعی - سیاسی ملت را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در حال حاضر، تلاش‌هایی توسط دولت‌های فدرال، مدیران صنعت و سایر نهادهای بین‌المللی برای از بین بردن فساد صورت گرفته اما به نظر می‌رسد نتایج چنین تلاش‌هایی خیلی دورتر از خواسته‌های مطلوب قرار دارند. مبارزه با فساد در این صنعت، توانایی ذی‌نفعان برای کشف اقدامات آلوده به فساد و معرفی مرتکبین آن‌ها برای بازدارندگی از فساد ضروری تلقی می‌شود. اینجاست که اقدامات مشترک در چارچوب حقوقی از طریق نهادهای مبارزه با فساد مانند کمیسیون مستقل مبارزه با اقدامات آلوده به فساد و سایر جرائم مرتبط و کمیسیون مبارزه با جرائم اقتصادی و مالی و اقدامات اداری در چارچوب لایحه آزادی اطلاعات که برای مطبوعات امکان گزارش موارد فساد در قوای مقننه، مجریه و قضائیه را فراهم می‌سازد، با استقبال زیادی روبه‌رو می‌شود. مطالعه حاضر پیشنهاد می‌کند تمام اموال عمومی به غارت رفته به نحو دقیق مورد رسیدگی قرار گیرد، متخلفان محاکمه و اموال غارت شده با همان ارزشی که در زمان دزدیده شدن داشتند، بازگردانده شوند.

References:

1. Ajao, O.S. Dada, S.O. & Olaoye, S.A. (2013). Application of forensic accounting technique in effective investigation and detection of embezzlement to combat corruption in Nigeria. *Unique Journal of Business Management Research*, 1 (4), 065–070.
2. Akinlo, A.E. (2012). How important is oil in Nigeria's economic growth?. *Journal of Sustainable Development*, 5 (4), 165–179.
3. Akinwale Y.O. (2012). Empirical analysis of resources course in Nigeria. *International journal of Economics and Management Sciences* 1 (6), 19–25.
4. Akpan, F.E. (2011). *Fundamentals oil and gas accounting*. Jos: Larigraphics printers.
5. Alabi, O.F. & Ntukekpo, S.S (2012). Oil companies and corporate social responsibility in Nigeria: An empirical assessment of chevron's community development projects in the Niger Delta. *British Journal of Arts and Social Sciences*, 4(2), 261–374.
6. Andrig. J.C., & Fjeldstod, O. (2011). *Corruption: A review of Contemporary research report*. Michelson institute of development studies and human rights.
7. Baghebo, M., & Atima, T.O. (2013). The impact of petroleum on economic growth in Nigeria. *Global Business and Economics Research Journal*, 2 (5), 102–115.
8. Egunjobi, T.A. (2013). An econometric analysis of the impact of corruption on economic growth in Nigeria. *Journal of Business Management and Economics*, 4(3), 055–065.
9. Hamid, K.T. (2012). *Oil and gas accounting*. Kano: Bayero Printing Press. Lawal, T., & Victor, O. K. (2012) *Combating Corruption in Nigeria*. *International Journal of Academic Research in Economic and Management Sciences*, 1 (4), 1–7.
10. McPherson, C, & Macsearraigh, S. (2007). Corruption in the petroleum sector. In compos, J.E., & Pradham S. (ed). *The many faces of corruptions tracking vulnerabilities of the sector level*. Washington DC: The World Bank.
11. Mohammed, U. (2013). *Corruption in Nigeria: A challenge to sustainable development in the fourth republic*. *European Scientific Journal*, 9(4), 118–137.

12. Nagar., K. T., Umar, G., & Addull, F.A. (2013). Corruption and economic development: Evidence from Nigeria. *Kuwait Chapter of Arabian Journal of Business and Management Review*, 3 (2), 40–56.
13. Nwakanma, P.C. (2003). The influence of corruption on the value of the Manufacturing concern. *International Research Journal for Development*, 5 (1), 5–12.
14. Nwankwo, O. (2014). Impact of corruption on economic growth in Nigeria. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5 (6), 41–46.
15. Obioma, B.K. (2012). Corruption reduction in the petroleum sector in Nigeria: Challenges and prospects. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 3 (15), 98–107.
16. Odularu, G.O. (2008) crude oil and the Nigerian economic performance. *Oil and Gas to Business*, 6 (7), 1–28.
17. Ogundiya, I.S. (2009). Political Corruption in Nigeria: Theoretical; perspectives and some explanations, *Anthropologistics* 11 (4) 281–192.
18. Ojukwu, C.O., & Shopeju, J.O. (2010). Elite corruption and the culture of primitive accumulation in 21st century Nigeria *international Journal of Peace and Development Studies*, 1 (2), 15–24.
19. Wikipedia.(2014). Corruption in Nigeria. Retrieved on 23 November, from [en.wikipedia. Org/wiki/corruption in Nigeria](http://en.wikipedia.org/wiki/corruption_in_Nigeria).